

Eve Annuk, EKM EKLA, „Loovus ja haigus“

Märksõnad: Lilli Suburg, eesti kirjandus, haigus, loovus.

Ettekandes käsitletakse loovuse ja (kehalise) haiguse seoseid eesti kirjandusloo kontekstis. Vaadeldakse kirjaniku, ajakirjaniku, pedagoogi ja Eesti esimese feministi Lilli Suburgi (1841-1923) elukäiku ja loomingulist teed, mille kujunemises on olnud oluline roll tema tervist mõjutanud haigustel. Suburg sai parima hariduse (tütarlastekool Pärnus), mida oli võimalik saada naisel 19. sajandi keskpaiga Eestis, sest Tartu ülikooli naisi ei võetud kuni 20. sajandi alguseni. Pärnu tütarlastekool oli aga saksakeelne ja -meelne, mis äratas Suburgis rahvustunde ja ajendas mõtlema sotsiaalse ebaõigluse üle eestlaste suhtes. Tervise tõttu ei saanud Suburg lõpetada kooli kõrgemat astet, mille järel tal olnuks võimalus sooritada eksamid Tartu ülikooli juures, et saada kodukooliõpetaja tunnistust. Suburg pidi pöörduma tagasi koju ja hakkas õpetama oma õdesid ja vendi, sest pikkade haigusperioodide tõttu ei saanud ta teha talutöid. Haige olemine võimaldas tal ka väga palju lugeda Euroopa autorite filosoofilisi, pedagoogilisi, sotsiaalseid küsimusi käsitlevaid teoseid, mis said aluseks tema iseseisva maailmavaate kujunemisele. See vaimne küpsemisperiood panigi aluse tema edasisele tegevusele ja loomingule, sest kujundas Suburgist kriitiliselt mõtleva naisintellektuaali. 19. sajandi II poole Eestis oli see väga ebatavaline positsioon, sest avalik ruum kuulus meestele. Lydia Koidulagi pidi oma luulekogud avaldama ilma autori nimeta. Esimestel laulupidudelgi ei saanud naised esineda. Ka rahvusliku liikumise liidrite (nagu Carl Robert Jakobson) konservatiivsete sooliste arusaamade järgi pidi naiste tegevusväli piirduma koduse sfääriga.

Ettekandes arutletaksegi haiguse rolli üle naisintellektuaali loovuse kujundajana. Haiguse kogemus võib endaga kaasa tuua nii negatiivsemaid kui positiivsemaid aspekte, mõjutades inimese tegevust ja valikuid. Eriti kehtib see aga 19. sajandi kontekstis, mille sooliste arusaamade järgi võisid välimuse ja kehalise tervisega seotud probleemid olla naiste jaoks traagilise tähendusega. Paradoksaalselt aga võib haiguse kogemus, tuues esile inimliku haavatavuse, osutada ka loovuse vallandajaks ja suunajaks.

Marina Baiduzh, Moskva „Mythological landscape of contemporary city: construction of belonging to a place „

Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration / Moscow School of Social and Economic Sciences

During the presentation I would like to discuss a concept implying urban mythological beliefs as a complex of vernacular verbal and visual texts and practices circulating within a shared mythological landscape of a city.

This concept of mythological landscape has been developed during the many years of studying the local text of Tyumen as well as other cities (Moscow, Novosibirsk, Narva et al.) and is based on interviews, anthropological observations and analysis of online and media texts performed by the author between 2009 and 2016 in Tyumen and in 2014-2019 in other cities. According to this concept, relevant mythology in contemporary urban space can be divided into two levels: micro (the complex of demonological beliefs related to mythologization of personal, family space or experiencing conflicts in a cognate social environment) and macro (mythologization and/or animation of urban, outside space in the process of interiorization and reclaiming of it). It is interesting to observe how individual mythological ideas are formed and transmitted on various levels and how they connect and intertwine with each other.

Ave Goršič, EKM ERA „Korrespondentide kirjad kui terviseregister“

Märksõnad: andmekogu, kirjavahetus, nõukogude aeg, rahvameditsiin

Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi hallatava Eesti folkloristika ajaloo materjalide (EFAM) hulgas on ka nõukogudeaegne kirjavahetuse kogu – arhiivi ehk toonase rahvaluuleosakonna ja kaastöölise vahelised kirjad, mis ei läinud erinevatel põhjustel käsikirjadesse, vaid jäid eraldi. See kirjavahetus on oma aja, tõekspidamiste ja töövõtete andmekaev, sealjuures aga ka selles osas, mis puudutab avameelsust nii muuseumitöötajate kui kaastöölise enda terviseandmete jagamisel, rahvameditsiinilisest materjalist rääkimata. Ettekandes püüangi mõne kaastöölise kirjavahetuse abil vaadelda, kui palju jõudis kommentaare rahvameditsiinilise materjali kogumisest eraldi kogusse pandud kaaskirjadesse ja millisel määral jagati teavet omaenda ja teiste tervise kohta.

Anu Korb, EKM ERA „Siberi Tara piirkonna eestlaste rahvameditsiinist“

Ettekandes käsitlen Siberi Tara piirkonna eestlastelt 1990. aastate keskpaiku kogutud rahvapäraste ravimisviiside ja -võtete kasutamist kogukonnas.

Tara maakonda rändasid eestlased 19. sajandi viimasel kümnendil ja 20. sajandi algul peamiselt Tartu- ja Võrumaalt. Jõudmine põlismetsa, mille sarnast Eestimaal ei leidunud, ja sinna kodu rajamine, on ka ümberasunute järglaste pärimuses olulisel kohal. 1990. aastail oli piirkonnas säilinud neli eestlaste asutatud küla: Lilliküla (vn Lileika, elanikke u 170, eestlasi 150), Tonsk (vn Estonka, elanikke u 70, eestlasi 50), Jurjev, Jürjev (vn Jurjevka, elanikke 25, kõik eestlased ja Mihhailovka (endine Pardinova, külas 66 peret, eestlasi 50%). Viimases elas ka üksjagu soome päritolu inimesi.

Eestlaste traditsiooniline elukorraldus muutus oluliselt 1930. aastail, kui toimusid ulatuslikud repressioonid, kolhooside moodustamine piirkonnas ja elanike sundkorras üksikult asuvatest taludest külla ümberasustamine. Teise maailmasõja järgselt muutus Tara-taguste eesti külade rahvuslik koosseis siiski vähem kui paljudes teistes Siberi eesti külades, sest kõrvaline raskesti ligipääsetav piirkond polnud uustulnukate jaoks atraktiivne.

Traditsioonis püsib kauem see, mis on eluliselt vajalik ja aktuaalne. Nii on Tara piirkonna külades rahvameditsiin, sealhulgas taimeravi ja ravisõnad laiemalt kasutusel kui näiteks Omski linna ümbruses asuvates eesti kogukondades (nt Tsvetnopoljes, Zolotaja Nivas, Semjonovkas), kus professionaalne arstiabi on enam käepärast.

Tara piirkonna eestlaste-ravitsejate hulgas näib olevat sugulusliini pidi päritu osatähtsus suhteliselt vähene. Sageli on ravisõnad ja -oskused saadud võõrastelt inimestelt või pooljuhuslikult varem kirjapandud tekstidena. Õigekirjavead tekstides on sageli poolkustunud paberilehtedelt mahakirjutuste puhul paratamatud, alati pole ka sõnade tähendusest aru saadud. Ses suhtes on olukord Eestimaalt talletatuga analoogiline. Tara-tagustest küladest eestlastelt talletatud ravisõnad on suhteliselt mitmekesised ja vanapärased, suurem osa neist on tuntud olnud varasemas Eesti traditsioonis, kuid leidub ka otse venelastelt vm rahvastelt ülevõetut. Ravitsejaks saamise eeldusi arvatakse rohkem olevat esma- või viimasena sündinutel, kuid kõik inimesed, kes selleks oleksid võinud sobida, pole olnud valmis vastutusrikast ravitseja staatust omaks võtma. Loitsude edasiandmine pole Tara piirkonna eestlastel sama range keelu all kui enamikes teistes lõunaeesti päritolu külades, kuid põhjajaeestilise Ülem-Suetukiga võrreldes suhtutakse sõnade edasiandmisse siiski teatud ettevaatusega – üldreeglina ei tohi sõnu üle anda endast vanemale. Kindel usk sõnade

mõjujõusse ja ravitsejate võimetusse on iseloomulik enamikule Siberi eesti kogukondadest, usaldatakse ka teistest rahvustest ravitsejaid.

Ettekandes lähemalt Tara piirkonna eestlaste rahvameditsiini alastest teadmistest ja nende kasutamisest kogukonnas 1990. aastate keskpaiku.

Mare Kõiva, Andres Kuperjanov, EKM FO „Ärge laske vaesusel elu võtta!“ - Heategevus- ja solidaarsusmeditsiini probleemistikast Eesti näitel

Alternatiiv-, rahva- ja riikliku meditsiiniteenuse üks puutekoht on vabatahtlik abi ja ühine finantseerimine, mida nimetame selles ettekandes solidaarseks heategevuseks. See vabatahtlik tegevus haarab paljusid eri vanuses ja erinevate võimalustega inimesi ja on laiem kui elustiili muutused ja ontoloogiline pööre. Globaalne trend jääb mitme (antropoloogilise) uurisvaldkonna vahealale, ent selle sügavalt inimlik sõnum, ühisabi hädaolukorras inimestele on traditsiooniliste tavade jätkumine tänases ühiskonnas. Heategevusmeditsiin on avanud uusi horisonte ka humanitaarseteks uuringuteks. Meie esmane uurimisküsimus oli kas tänases meditsiinis on koht solidaarsusel ja missugused on heategevusmeditsiini jooned, lähenemisviisid ja tulemused Eestis. Kuidas mõjutavad meditsiinikäitumist modernistlikud dihhotoomiad, meditsiiniteemalised arutelud ja teaduslike uurimistulemuste kättesaadavus? Milliseid küsimusi tõstatab heategevus? Kas meil on tegemist hoopis humaansete fraktalitega?

Uurimistöö toimus IUT 22-5 plaaniliste uuringute raames ja on seotud Eesti-uuringute tippkeskuse (TK 145) mütoloogia ja usundirühma tegevusega.

Maili Pilt, TÜ „Süstlad, ananass ja vikerkaarbeebid. Kehavälise viljastamise teekonnale keskenduvate lugude visualiseerimisest Instagramis“

Kehavälise viljastamine (inglise keeles *in vitro fertilization*, lühidalt IVF) on ravimeetod, mis võib viljatusprobleemidega paaridele olla viimaseks võimaluseks lapseootele jääda. Meetod seisneb munaraku viljastamises seemnerakkudega laboritingimustes ning hõlmab erinevaid protseduure. Naisele tähendab see korduvaid arstivisiite, analüüse ja uuringuid, keha ettevalmistamist süstitavate ja suukaudsete ravimite näol, munasarjade punktsiooni, munarakkude viljastamise järgset embrüote siirdamist ja külmutamist, rasedust säilitavat ravi ning lootust, et protseduur ning rasestumine õnnestub. Kuigi pealtnäha võib teemaga mitte kursis olevatele inimestele jääda mulje, et IVF näol

on tegu suhteliselt lihtsa viisiga laste saamiseks (vt ka Kiliarnta & Nihlén-Fahlquist & Roeser 2011: 281, 283–284; Pilt 2018: 56-57), õnnestub tegelikkuses üksnes väike protsent kõigist IVF- katsetest. Nõnda võib naise jaoks kehavälisest viljastamisest kujuneda aastate pikkune, emotsionaalsest ning füüsiliselt kurnav teekond, mille jooksul tuleb toime tulla nii ebaõnnestunud katsetega, raviprotseduuridega seotud ebamugavustega, lapsekaotusega seotud leinaga, kuid ka nt ümbritsevate inimeste pärimistega, miks naine ikka veel lapseootel ei ole. Põhjusel, et kehavälise viljastamise ravi läbivad naised võivad tunda end üksiku või vääritimõistetuna, või soovivad nad lihtsalt saatusekaaslastega suhelda, leiavad nad tuge vestlustest, eneseväljendusest ning enda isiklikel kogemustel põhinevate lugude jagamisest erinevates sotsiaalmeedia keskkondades ning seal moodustuvates kogukondades.

Iga internetikeskkond ning -kogukond on oma olemuselt erinev, mõjutades seda, mida, kuidas ja miks naised oma kehavälise viljastamise teekonnast jagavad. Minu ettekande huvifookuses on kehavälise viljastamise teekonnale keskenduvad kogemuslood visuaalsusele ja visualiseerimisele suunatud sotsiaalvõrgustikus Instagramis. Eesmärkideks on vaadelda 1) milliseid aspekte enda lugudes kehavälise viljastamise teekonnast Instagrami kasutajad visualiseerimise teel esile tõstavad, 2) mil viisil nad seda teevad, 3) milline roll on visuaalidel tähenduste ja sõnumite edastamisel, ning 4) mida saab eelnimetatu põhjal öelda IVF teekonna ette võtnud naiste Instagrami kogukonna toimimise ning ajendite kohta.

Kiliarnta, Sofia & Nihlén-Fahlquist, Jessica & Roeser, Sabine 2011. Emotions and Ethical Considerations of Women Undergoing IVF-Treatments. *HEC Forum*, 23 (4), lk 281-293. (doi: [10.1007/s10730-011-9159-4](https://doi.org/10.1007/s10730-011-9159-4)).

Pilt, Maili 2018. Rasestumise, lapseootuse ja sünnitusega seotud kogemuslugude funktsioonidest www.perekool.ee foorumite suhtluses. Mäetagused 72 <http://www.folklore.ee/tagused/nr72/pilt.pdf>

Kadri Simm, TÜ “Halbade uudiste edastamine patsientidele: uuring Eesti arstide ning õdede seas”

Taust/eesmärk. Uurimistöö eesmärgiks oli kaardistada Eesti tervishoiutöötajate (arstid ja õed) patsientidega suhtlemise hoiakuid ning praktikaid. Uurimuse fookuses oli patsiendi informeerimine tema tervisliku seisundi kohta, kusjuures spetsiifiliselt oli fookuses just nn halbade uudiste edastamine (ravimatu lõppstaadiumis või kaugele arenenud haigus). Sarnaseid uuringuid on mujal maailmas eelkõige arstide hulgas tehtud regulaarselt alates 1960.aastastest, Eestis toimub see esmakordselt.

Metoodika. Veebipõhine küsitlus arstide ja õdede seas kolmes Eesti suurhaiglas ning õdede liidu ja pereõdede seltsi liikmete seas perioodil mai-sept. 2019.

Tulemused/arutelu/järeldused. Eesti tervishoiutöötajad austavad patsiendi õigust saada teada tema enda kohta käivat infot, ka juhtudel kui tegemist on raske ja keerulise infoga, näiteks ravimatu lõppstaadiumis haigusega. Võib järeldada, et Eesti tervishoiutöötajad järgivad patsiendi autonoomiat austavat meditsiinikultuuri. Samas mõjutavad patsiendile antavat infot mitmed asjaolud. Üldiselt ei mängi halbade uudiste edastamisel suurt rolli patsiendi sotsiaalne või religioosne taust, küll aga patsiendi arusaamisvõime, emotsionaalne seisund ning eelistused.

Marko Uibu, TÜ „Meditiiniline pluralism Eestis: kultuurilised erisused ja võrdlus“

Meditiiniline pluralism on kultuurispetsiifiline ning mitmedimensiooniline nähtus. Eesti tervise/meditsiini kultuuriline väli on rahvusvahelises võrdluses mitmetes aspektides eriline: näiteks avalike hoiakute ning tegelike praktikate/uskumuste suured lahknevused, rahvameditsiini positsioon jne. See muudab pluralismiga seonduvate uurimistulemuste esitlemise tavapärastes akadeemilistes formaatides keerukaks, sest konteksti ning kultuuriliselt iseenesestmõistetava avamine kipub jääma poolikuks. Ettekandes toon välja mõningad näited Eesti spetsiifilisusest ning tõstatan küsimuse nii meditsiinilise pluralismi uurimisest kui ka esitlemisest.

Tatsiana Valodzina, Minsk **The *Historiolae* in Belarusian Incantations (Poster)**

Key words: Traditional medicine of Belarusians, incantations, *historiolae*

The term *historiolae* has been widely used in Western European science to denote a type of spell in which short mythological stories provide a paradigm for a desired magical action (Faraone 1988: 284). The name has dominated the German-speaking world as a more neutral term as compared to the previously prevailing *Analogieerzählung*, a story by analogy, or *Vorbilderzählung*, a model story, allowing for a broader interpretation (Schumacher 2000: 203). The *historiolae* exemplify the principle of *similia similibus* by placing incantations “between a human dimension where actions are open-ended and a mythic dimension where actions are completed and tensions have been resolved” (Frankfurter 1995: 464) and describing the events that occurred during *illo tempore*, an indefinite time in the past. The *historiolae* aim to establish a connection between the mythological precedent and the present situation faced by the sufferer and their magical assistants. Mythic events are understood as archetypal: they retain their power forever, and this power can be used when they are repeated. Daniel James Waller offers a productive concept of considering the mechanism of using the *historiolae* as an echo when the healing effect is ensured by the repeated, modulated, and distinctive sounding of a sacred story (Waller 1988).